

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 10/4 2021 s. 1361-1370, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

ÇAĞDAŞ ÖYKÜDE EŞYANIN KULLANIMI: KİMLİK VE EŞYA BAĞLAMINDA OĞUZ ATAY'IN BEYAZ MANTOLU ADAM VE NAZLI ERAY'IN MONTE KRİSTO ADLI ÖYKÜLERİ

Burak ÇAVUŞ*

Geliş Tarihi: Eylül, 2021

Kabul Tarihi: Aralık, 2021

Öz

Modern çağda eşyanın üretim ve tüketimindeki hızlilik ile çeşitlilik, insan yaşamını da etkilemiş olduğundan dolayı modern insanı anlatmanın, anlamının yollarından birisi de eşya ile kurduğu ilişki olmuştur. Bu anlamda eşya, sosyoloji, psikoloji, göstergebilim, edebiyat gibi disiplinlerce incelenmiş, eşya kişilik, kimlik, cinsiyet, sınıf, gibi farklı bağlamlarla irdelenmiştir. Eşyayı tanımlamak, sınıflandırmak, toplum ve birey dünyasındaki yerini belirlemek bu araştırmaların temel hedeflerinden olmuştur. Edebiyat araştırmalarında da yakın dönemde eşya-edebiyat ilişkisi sorgulanmaya başlanmış olup kurgusal anlatılarda eşyanın işlevine dair yaklaşımlar modern sanat ve edebiyat akımlarıyla önem kazanmıştır. Edebiyat araştırmalarının ortak noktası, eşyanın anlatıdaki işlevine yöneliktir. Bu makalenin amacı da çağdaş öyküde eşyanın işlevsel kullanımını saptayabilmek olmuş makalede eşya-kimlik ilişkisine odaklanılarak çağdaş öyküde eşyanın kullanımına dair çıkarımlar yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Beyaz Mantolu Adam, Monte Kristo, eşya, kimlik.

THE USE OF ARTICLE IN A CONTEMPORARY STORY: OĞUZ ATAY'S BEYAZ MANTOLU ADAM AND NAZLI ERAY'S MONTE KRISTO STORIES IN CONTEXT OF IDENTITY AND ARTICLE

Abstract

Since the rapidity and diversity in the production and consumption of goods in the modern era have also affected human life, one of the ways to describe and understand the modern man has been the relationship he established with the goods. In this sense, things have been examined by disciplines such as sociology, psychology, semiotics, literature, and things have been examined in different contexts such as personality, identity, gender, class. Defining and classifying the goods and determining their place in the world of society and individuals have been among the main objectives of these studies. In literary studies, the relationship between goods and literature has recently begun to be questioned, and approaches to the function of objects in fictional narratives have gained importance with modern art and literature movements. The common point of literary studies is about the function of the objects in the narrative. The aim of this article was to determine the functional use of the item in the contemporary story, and

* Dr. Öğr. Üyesi; Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Erbaa Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, burak.cavus@gop.edu.tr

inferences were made about the use of items in the contemporary story by focusing on the item-identity relationship.

Keywords: Object, identity, Beyaz Mantolu Adam, Monte Kristo.

Giriş

Maddi kültür öğeleri olarak eşyalar hem gerçek dünyanın hem de kurmaca âlemin temel unsurlarındandır. Eşyalar, gerçek dünyada üretim, tüketim, dekorasyon, korunma, barınma, ulaşım, iletişim vb. gibi çok farklı amaçlar için kullanılır. Dolayısıyla da insan yaşamının neredeyse her anında eşyaların varlığı söz konusudur. Eşyanın bu denli geniş bir alanda kullanılması bir yandan eşya ve insan, eşya ve toplum, eşya ve kültür gibi ilişkiler ağlarına zemin hazırlamış bir yandan da beşerî bilimlere için eşyaları inceleme nesnesi hâline getirmiştir. Bugün tarih, sosyoloji, psikoloji, antropoloji, kriminoloji, semiyoloji gibi farklı disiplinler eşyayı incelemekte, insan ve toplum çalışmalarında eşyalardan faydalanılmaktadır. Özellikle de üretim ve tüketim ağının çok hızlı genişlediği modern kapitalist dünyada eşyanın önemi daha da artarken bu paralelde eşya üzerine odaklanan çalışmaların, incelemelerin sayısı da hızla artmıştır.

Etimolojik olarak eşya (objectum), dışımızda var olan şey, önümüze veya karşımıza yerleştirilmiş göze görünen, duyuları etkileyen şey anlamını taşıyor. Eşya, varoluş ve ele alınış biçimlerine göre, birbirinden farklı pek çok şekilde anlaşılabilir ve açıklanabilir. Eşyalar gördükleri iş ve sağladıkları hizmet açısından ihtiyaçları doyurucu bir araç rolünü oynamakta ve işlevsel bir anlam taşımaktadırlar. İnsanın dış dünyaya etkisinde, davranışın aracı durumunda bulunmaktadırlar (Bilgin, 2011, s. 24).

Son dönemlerde edebiyat alanında da eşya merkezli çalışmalar yapılmış, kurmaca dünyada eşyanın işlevleri üzerinde durulmuştur. Tüm bu çalışmaların ortak çıkış noktası, eşyaların salt fiziksel bir boşluğu doldurmadığı, kullanım amacı dışında kültürel, dini, sembolik, sosyolojik, psikolojik, ideolojik ve daha çok farklı anlamları taşıdığıdır. Burada amaç toplumu, tarihi ve kültürü eşya üzerinden okumaktır. Edebiyat incelemelerinde de kurgusal dünyayı, karakteri, düşüncüyü ve satır aralarını okuyabilmek, metnin anlam katmanlarını çoğaltabilmek için kurmaca dünyaya yazar tarafından yerleştirilen eşyayı anlamak, anlamlandırmak amacı hâkimdir.

Edebiyat incelemelerinden önce eşyanın kültürel, simgesel anlamlarını belirleme çalışmalarına bakıldığında, modern öncesi ve sonrası ayrımı dikkat çekmektedir. Birçok araştırmada eşyanın geleneksel dönemde kullanımı ile modern dönemde kullanımı benzer olsa da bu eşyaların göstergesel anlamda değişikliğe uğradığı görülür. Bu hususta Baudrillard, ev içi eşyalarından hareketle geleneksel ve modern dönem arasındaki ayrımı örnekler. Geleneksel dönemde bir burjuva evindeki eşyaların konumlandırılışını ele alan Baudrillard, “Her eşya belli bir işlevi yerine getirdiğinden hem simgesel hem de kendinden emin bir şekilde böyle bir görevi yerine getirmenin gururunu taşıyor gibidir.” der ve nesnelere insanların arasında bir ilişki olduğunu, nesnelere “atfedilen duygusal değer sayesinde evde yaşayan bir kişilik gibi” (Baudrillard, 2020, s. 24) algılandıklarını belirtir. Modern dönem nesnelere ise temsil gücünün olmadığını belirtirken “modern ev içlerinin bir ahlaki anlayışı temsil edip etmediğini anlamakta” zorlandığını ve “modern ev eşyaları(nın) artık birey ile aile arasında bir tür aracılık görevi” (Baudrillard, 2020, s. 26) yapamadığının altını çizer. Aynı şekilde maddi kültür araştırmacısı Ian Woodward da geleneksel dönem ile modern arasındaki ayrıma dikkat çekerken, “geleneksel toplumlarda nesnelere tinselleştire (İdiğini), modern sanayi toplumlarında

fetişleştiril(diğini)” (Woodward, 2016, s. 61) vurgular. Dolayısıyla modern öncesi ve sonrası eşyaların anlam yitimine uğradığı, daha fazla üretim tüketim ilişkisi içerisinde kullanıldığı ve simgesel güçlerini kaybettiği söylenebilir.

Edebiyat araştırmalarında da eşyanın kurmaca metinlerdeki yeri sorgulanırken modern öncesi ve sonrası ayrımı yapılır. Burada dikkat çeken ilk husus, kültürel yaşamda modernizmle birlikte eşya anlam kaybına uğrarken modern edebiyatta eşya daha anlamlı, daha canlı olarak kullanılır. Genel değerlendirmeler, modern öncesi metinlerde eşyanın salt simgesel veyahut dekoratif kullanıldığı, modern anlatılarda ise eşyanın daha işlevsel kullanıldığı yönündedir. “Çünkü, geleneksel edebiyatlarda nesnelere, genellikle bir üsluplaştırma ve soyutlaştırma aracı olmanın ötesine pek geçememişlerdir. Yani modernizm öncesi edebiyatta nesne, belli kalıplar içinde yaratılan metaforlar çerçevesinde estetik düzleme yerleştirilir.” (Güngör-Bolat, 2018, s. 12). Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere modern öncesi yazında eşya, dinamik değil statiktir. Metin içerisinde genellikle atmosfer yaratmak için kullanılmışlardır. Modern anlatılarda ise eşya dinamik bir görünüme ulaşmış, metin içerisinde yadsınamayacak bir konuma ulaşmıştır. “Gelenekte nesnelere aşağı yukarı neyi sembolize edeceği önceden belliyken modern edebiyatta nesneye daha önce hiç yüklenmemiş bir alegorik anlam yüklenebilir. Bir bakıma nesnenin simgesel değeri yiterken imgesel değeri yükselişe geçer” (Güngör, 2018, s. 15). Burada sosyo-kültürel düzeyde moderniteyle birlikte öne çıkan bireyleşmenin edebi düzleme bir yansıması söz konusudur. Geleneksel toplumlarda edebiyat da toplumsalı, genel olanı, gerçeğe en yakın olanı aktarırken modern edebiyat özneli, bireyseli ön plana çıkarmış, gerçeği doğrudan yansıtmaktansa okurun alımlama gücüne bırakmıştır. Dolayısıyla ne metinler tek anlamlıdır ne de metin içerisindeki eşya gibi, mekân gibi unsurlar tek bir gösterene sahiptirler. Modern, post-modern edebiyatın imgesel söyleme dayalı yapısı, metin içerisindeki tek bir eşyanın dahi metnin çoğaltılması bağlamında önemini ortaya çıkarmıştır. Nitekim Gogol’un *Palto*’su gibi, Sait Faik’in *Semaver*’i gibi, Adalet Ağaoğlu’nun *Fikrimin İnce Gülü* gibi eserler, modern anlatıda eşyanın ne kadar canlı ve işlevsel hâle gelebileceğini örneklendirmişlerdir.

Nitekim edebiyat ve eşya ilişkisini irdeleyen çalışmalar da eşyanın anlatı içerisinde sadece betimleme ve gerçeklik etkisi için kullanılmadığını göstermiştir. Bu konudaki ilk çalışmalardan Arzu Uçar’ın *Teselliyi Eşyada Aramak: Türkçe Romanda Nesnelere* başlıklı doktora tezi, çağdaş anlatılarda eşyanın çok farklı biçimlerde kullanıldığını ispatlamıştır. Uçar da tezin ilk kısmında eleştirmenlerin eşyayı sadece bir betimleme aracı olarak değerlendirmelerine karşı çıkmış, “edebî yapıda nesnelere işlevlerinin yeterince incelenmediği ve yazınsal işlevi çözülemeyen nesnelere “gerçeklik etkisi” etiketinin yapııştırıldığını” savunarak, “Nesnenin poetikaları ve politikaları nelerdir? Nesnelere öznel-arası ilişkileri nasıl dolaylılar?” (Uçar, 2012, s. 18) gibi soruları gündeme getirerek çalışmasını yürütmüştür. Yazarın da tezinde belirttiği gibi “eleştirmenlerin büyük çoğunluğu edebî metinlerde azımsanmayacak bir yer kaplayan ve anlatısal işlev bulamadıkları ayrıntı ve eşya kalabalığını ‘gerçeklik etkisi’ tanımlaması altında düşünmektedir” (Uçar, 2012, s.20). Ancak eşyanın salt bir betimleme aracı olmadığı, özellikle de anlatılmaktan, sunmaktan ziyade çağrıştırmayı, imlemeyi önceleyen modern ve post-modern anlatılarda eşyanın çeşitli rollerle işlevselleştiği açıktır.

Bu çalışmanın amacı da betimlemeden ziyade, anıştırmaya, imgeye dayanan çağdaş öyküde eşyanın nasıl işlevsel kullanıldığını tespit etmektir. Nitekim, modern kısa öyküde “uzun betimlemeler, eksiksiz ayrıntılar, her yönüyle ortaya konulmuş bir arka plan artık zorunlu birer gereklilik olmaktan çıkmıştı(r)” (Bates, 2013, s.16). Dolayısıyla da modern öyküde gereksiz

gibi görülen bir küçük eşya dahi metnin anlamı ve diğer metin içi ve dışı unsurlarla bağlamı çerçevesinde önem teşkil edebilir. Bu noktadan hareketle Nazlı Eray'ın *Monte Kristo* ve Oğuz Atay'ın *Beyaz Mantolu Adam* öykülerinin incelenmesi gerekli görülmüştür. İki öykü karşılaştırmalı olarak kimlik ve eşya bağlamında incelenecek, *Monte Kristo* öyküsü toplumsal cinsiyet kimliği çerçevesinde değerlendirilirken *Beyaz Mantolu Adam* öyküsü ise kimliksizlik olgusu etrafında irdelenecektir.

Kimlik Göstergesi Olarak Öyküde Eşya

Oğuz Atay'ın *Beyaz Mantolu Adam*'ı ile Nazlı Eray'ın *Monte Kristo* adlı öyküleri hemen hemen aynı dönemlerde yazılmıştır. 1970'li yıllarda, modernist ve post-modernist edebiyat akımı ile gerçeküstücülüğün, fantastiğin de bir eğilim olarak Türk edebiyatında görüldüğü bu yıllarda iki yazar, eşyayı öykü içerisinde benzer bir işlevle kullanmışlardır. Her iki öyküye de metin odaklı yaklaşıldığında, eşyanın kimlik, kişilik, benlik gibi kavramlarla ilişkili olarak kullanıldığı özellikle de toplumsal cinsiyet kimliği çerçevesinde eşyanın anlatı içerisinde işlevsel kılındığı gözlemlenir. Genel olarak kimlik ve eşya arasındaki ilişkiye baktığımızda, gerek toplumsal, kolektif kimlikler olsun gerekse bireysel kimlikler olsun, eşyaların bir kimlik göstergesi olarak dini, milli, mesleki, sınıfsal, kültürel kimliklere gönderme yaptığı söylenebilir.

Biz sadece ne düşündüğümüz ve ne söylediğimize göre değil, sahip olduğumuz, etrafımızı çevreleyen ve iletişim kurmamızı sağlayan maddi şeylere göre de insan olarak tanımlanır... Nesnelerin toplumsal çalışma yapma kapasitesi vardır. Nesnelere, alt-kültürel benzerlik, meslek, servet, bir boş zaman faaliyetine katılma ya da kişinin statüsünün bir vechesini -toplumsal kimliğin tüm vechelerini- işaret edebilir. Diğer yandan nesnelere, öznel kimlik ile ilintili olarak kişisel, kültürel ve duygusal anlamlar da taşır (Woodward, 2016, s. 188).

Nesnelerin hiçbir zaman anlamsız olamayacağını, özellikle de bir anlatı içerisindeki nesnelerin salt dekor olarak kullanılmadığının altını çizen Roland Barthes de nesnelerin kimlik göstergesi olarak kullanımına bir reklamdan hareketle örnek verir.

İşte size bir örnek: Burada bir çay markası için yapılan bir reklam söz konusu; dolayısıyla İngiltere'yi değil de (çünkü burada daha da ince bir ayırım vardır) İngilizliği ya da sözcük yerindeyse Britanyalılığı yani İngiliz'in tumturaklı bir tür kimliğini belirtmek gerekiyor. Demek ki burada, büyük titizlikle oluşturulmuş bir sözdizimle, sömürge evlerinin istorları, erkeğin giyinişi, bıyıkları, İngilizlerin, şu biblo gemilerde, şu bronz atlarda kendini gösteren denizcilik ve biniciliğe olan tipik eğilimi verilmiştir. Ve son olarak biz kendiliğinden bu resimde yalnızca belli sayıda nesnenin yan yana konmasıyla, son derece güçlü bir gösterileni okuruz: Bu gösterilen, sözünü ettiğim şu İngilizliktir kesinlikle (Barthes, 1993, s. 170).

Barthes'in örneğinde de görüldüğü gibi, anlatı içerisindeki nesnelere, anlatılmak istenilen bir durumu, olguyu, kişiyi, karakteri, kültürel ya da bireysel özellikleri vurgulamak için kullanılabilir. Bununla birlikte anlatıyı oluşturan sanatçının ya da öznenin böyle bir niyeti olmasa dahi, anlatı içerisindeki nesnelere renk, yapı, işlev gibi özellikleriyle de bir gösterge olarak algılanabilirler. Söz konusu toplumsal cinsiyet kimliği gibi doğrudan kolektif ve kültürel bir tanıma işaret eden kimlikler olduğunda eşyaların tanıtıcı özellikleri ön plana çıkar. Çünkü "Cinsiyet (sex) terimi, kadın ya da erkek olmanın biyolojik yönünü ifade eder ve biyolojik bir yapıya karşılık gelir. Toplumsal cinsiyet (gender) terimi ise kadın ya da erkek olmaya toplumun ve kültürün yüklediği anlamları ve beklentileri ifade eder" (Dökmen, 2010, s. 1920). Bedenlere yüklenen bu beklentiler, daha çocuk yaşlarda başlar ve eşyalar da bu bedensel ayrıştırmanın ilk belirleyicilerinden olur.

Daha doğum öncesinde kız bebeklerin eşyaları için pembe, erkek bebeklerin eşyaları için mavi rengin tercih edilmesiyle başlayan süreç, erkeklerin ve kadınların yapabileceği işler konusunda da yapay ayrımlar üretir. Bu çerçevede erkek cinsiyeti ile kadın cinsiyeti arasında toplumsal yaşama katılma düzeyi açısından farklılıklar oluşur (Köysüren, 2013, s. 97).

Çocukluk döneminden başlayan bu ayrım, devam eden yaşlarda da sürdürülür ve bedenler üzerinden bir toplumsal cinsiyet kimliği inşa edilir. Tüm bu süreçte eşyalar, kadınlığa ve erkekliğe uygun olarak seçilir, alınır, kullanılır. Dolayısıyla da eşyalar, toplumsal cinsiyet kimliği bağlamında bir yandan benzerliğe bir yandan da farklılığa vurgu yapar. Bir eşya ile belli bir cinsiyet grubuna dâhil olduğunuzu ifade ederken aynı zamanda da diğer cinsiyet gruplarına ait olmadığınızı ifade etmiş olursunuz.

Toplumsal cinsiyet kimliği bağlamında öykü kişilerine baktığımızda Nazlı Eray'ın öykü kişisi Nebile'nin toplumsal cinsiyet rollerini ve kimliğini içselleştirdiğini, Oğuz Atay'ın öykü kişisinin ise bu rolleri ve kimliği reddettiğini görürüz. *Monte Kristo* öyküsünün baş kişisi Nebile adında bir kadındır. Öykü, onun mutsuz ev ve aile hayatından kaçmak için yan daireden gelen seslere kulak vermesiyle şekillenir. Yan daireden gelen sesler doğrultusunda orada mutlu bir hayatın sürdüğünü düşünen Nebile kırık bir çatalla yan dairenin duvarını kazmaya başlar. Sonunda duvarda delik açılır ve Nebile yan daireye geçerek oradaki adamla gizli bir ilişki yaşamaya başlar. *Monte Kristo Kontu* romanıyla metinlerarası ilişkinin de kurulduğu bu öyküde, genel olarak bir ev kadınının mutluluk arayışı için verdiği mücadeleyi okuruz. En başta isimler düzleminde kişilere yaklaştığımızda Nebile ismi Arapça eril kökenli Nebil isminden türetilerek dişil hâle getirilmiş bir isimdir. Dolayısıyla daha ilk karşılaşmada Nebile bize kadınlığı, kadın kimliğini çağırır. Nitekim, öykünün giriş cümlesinde de bu durum vurgulanır. “*Ayrancı tarafındaki Portakal Çiçeği Sokağı'nda, 51 numaralı apartmanın ikinci katında yaşayan bir ev kadını.*” (Eray, 2017, s. 127). Kadın, hanım gibi ifadelerle öykü içerisinde sık sık tekrarlanırken, Nebile ismi ise bu kısa öyküde tam kırık altı kere tekrarlanmıştır. Dolayısıyla burada ilk dikkat çeken unsur karakterin kimliğidir. “Metnin akışında ‘bir ev kadını’ adlandırması, kahramanın kamusal/toplumsal kimliğine yönelik bir seçimdir. Kamusal alanda yer alamayan, ev içi mekanla dolayımlanan eylemleriyle; kocasına göre ve onunla ilişkiselliği (karısı) ile metinde varlık kazanır” (Yazıcı, 2017, s. 124). Gerçekten de Nebile, daha çok ev işleriyle uğraşan, kocasını ve çocuklarını mutlu etmek için çabalayan, yaşamı ev içinde sürüp giden bir kadındır. Genel anlamda toplumsal cinsiyet rollerini benimsemiş, kadın kimliği diğer kimliklerinin önüne geçmiştir. Bu noktada metin içerisinde aynı şekilde tam beş kere tekrarlanan bir cümle öbeği, Nebile'nin hayatını, kim olduğunu, nasıl yaşadığını özetler nitelikte kullanılmıştır. Bu cümle öbeği eşya sıralaması ile oluşur. “Süpürgelerin, cilâların, faraşların ve çamaşır sabunlarının...” (Eray, 2017, s. 127-28-29-30-32). Metin içerisinde bir leitmotif özelliği kazanan bu eşyalar, öykü kişisinin karakteristik, toplumsal, kamusal ve psikolojik özelliklerine gönderme yapar. Burada nesnelere, psikolojik işlevleriyle kullanılır.

Nesnenin, özellikle kahramanların psikolojisini yansıtmaya yarayan bir leitmotif olarak belli aralıklarla görünür olması da söz konusudur. Bu, nesnenin psikolojik işlevini imler. Bu bağlamda James Joyce'un *Ulysess* romanındaki ‘süt’ veya Yusuf Atılgan'ın ‘*Saatlerin Tıkırtısı*’ hikâyesindeki ‘saat’, kahramanların takıntılı ruh hallerinin okurun zihninde somutlaşması için gerekli zemini hazırlar (Güngör, 2018, s. 15).

Eşyalardan hareketle Nebile'nin psikolojik durum okuması yapılacak olursa, C. G. Jung'un analitik psikolojisindeki ‘persona’ kavramı çerçevesinde bir değerlendirme yapılabilir.

Persona, “Antik dönemde oyuncuların taktıkları maskenin adı olarak da bilinmektedir. Bu maskeyle özdeşleşen insana bireyin karşıtı anlamında persona denir.” (Jung, 2016, s. 56). Persona, kolektif bilinçdışının ve toplumsal, kamusal, kültürel etkilerle oluşan, kişinin daha çok kamusal kimliğine gönderme yapan bir ikinci kişiliktir. Nebile de kamusal, toplumsal inşa süreciyle oluşturulmuş kadınlık maskesini içselleştirmiş, birey olmaktan ziyade persona olarak kalmış bir kadındır. Bu durumu öykü içerisinde en iyi örnekleyen ise Nebile’nin mutsuz hayatından kaçmak için sığındığı eve gittiğinde sorduğu ilk sorudur. “Çok merak ediyorum Selahattin, karın bulaşıkları ne ile yıkıyor.? Çiti ile mi yoksa Pril ile mi yıkıyor? Ne olur söyle bana. Düşüne düşünene aklımı oynatacağım yoksa,” (Eray, 2017, s. 134). Bu sorunun devamındaki diyalog ise Nebile’nin toplumsal cinsiyet kimliğiyle nasıl özdeşleştiğini işaret eder:

Önemli mi bunu bilmek senin için Nebile? Bunları niçin düşünüyorsun ki? Diyordu. Benim için bulaşıkların ne ile yıkandığı, çamaşır tozunun markası, mutfakta kullanılan yağın cinsi çok önemli, Selahattin. Sen anlayamazsın bunu. Bunlar benim tüm yaşamımdı. Etkilerinden kurtulamıyorum diyordu (Eray, 2017, s. 135).

Nebile’nin bu durumu Jale Parla’nın Türk romanında toplumsal cinsiyeti irdelediği çalışmasındaki tespitle de örtüşür. Parla, kadının her şeye rağmen yenik düştüğünün altını çizer. “Genelde tüm direnişe karşın kadınlar yenik düşer. Bu da anlaşılır bir şey: Bu kültürde, kadınlar ne denli doğru seçimleri yaparsa yapsın, kendilerine biçilmiş yaşam ve rollere ne denli direnirse dirensin, istedikleri yaşamı kurabilme olanakları yoktur.” (Parla ve İrzık, 2020, s. 180). Eray bu izleği sürekli tekrarlayan bir yazardır. Sözgelimi “Kadın Tohumu öyküsü fantastik ve eleştirel bir söylemle kadının toplumsal cinsiyet bağlamında arka plana atılmasını” (Polat, 2017, s. 1517) konu edinir. Nebile de ne kadar kendisini ve yaşamını değiştirmeye çalışsa da sonunda vardığı yer yine aynıdır. Kendini bulma, kendini gerçekleştirme fırsatı bulamaz. Böylece Nebile, süpürgelerin, cilaların, faraşların çevresinde kendini tanımlayan bir kadın olmaktan çıkamaz ve metin içerisinde sürekli tekrarlanan bu eşyalar, onun toplumsal cinsiyet kimliğiyle nasıl özdeşleştiğinin göstergesi hâline gelir. Dolayısıyla eşyalar bir kişiyi değil, personayı imler. Başka bir ifadeyle Nebile, “Erkeğin biçimsel otoritesine boyun eğerek edilgenliği içselleştirir.” (Karaçengel, 2021, s. 581).

Oğuz Atay’ın *Beyaz Mantolu Adam* öyküsü yazarın en çok bilinen, incelenen ve hakkında çokça değerlendirmeler yapılan öykülerinden birisidir. Atay’ın öykülerini topladığı *Korkuyu Beklerken* kitabının ilk öyküsü olan *Beyaz Mantolu Adam*’da kalabalıklar içerisinde yalnız, yabancılaşmış, aykırı tavırlarıyla, suskunluğuyla, başarısızlığıyla, parasızlığıyla varolmaya çalışan bir adamın öyküsüdür anlatılan. İlk olarak bir cami avlusunda dilenirken gördüğümüz öykü kişisi daha sonra hamallık yaparak kazandığı parayla beyaz bir kadın mantosu satın alır. Zaten perişan bir görünümü olan adamın görüntüsü daha da komik ve yadırganır bir hâle gelir. Bununla birlikte hem öykü kişisi hem de öykü başka bir noktaya sürüklenir. Artık garip, ilginç bir adamın çarşıda, sokaklarda toplumla olan ilişkisi, çevredekilerin onu çeşitli amaçlarla kullanımı olay örgüsünü sürükler. En sonunda ise *Beyaz Mantolu Adam* kendini denize bırakarak intihar eder ve öykü biter. Yıldız Ecevit’e göre yazarın diğer ilk öyküleri gibi, *Beyaz Mantolu Adam* öyküsü de kafkaesk estetik çerçevesinde yazılmıştır.

Atay’ın ilk üç öyküsünün odağında da kafkaesk alegori ya da modernist imge diye adlandırabileceğimiz türden estetik oluşumlar bulunur. İlk yayımlanan öyküsü *Beyaz Mantolu Adam* da tüm öykü öğeleri, böyle bir imgeyi oluşturmak için seferber edilmiş gibidir. Kloş etekli beyaz ve uzun kadın mantosunun içinde dolaşan, hiç

konuşmayan, ayırksı görünümlü grotesk adam ile, karşısında tek bir organizmaymışçasına devinerek onu kullanan farklı bir evrenin insanları Atay'ın metninde oluşturmaya çalıştığı bu odak imgenin iki ana yapısıdır (Ecevit, 2021, s. 477).

Atay'ın oluşturmaya çalıştığı bu odak imgenin merkezinde bir eşya vardır. Bu eşya öykü kişinin satın alarak üzerine giydiği beyaz kadın mantosudur. “Uzun ve aydınlık bir manto. Kloş etekli, kocaman düğmeli bir hayalet; geniş yakalı, serin” (Atay, 2007, s. 14). Beyaz kadın mantosu alışlagelmiş kullanım işlevinin dışında bu öykü içerisinde bir yandan postmodern çoğulculuğu, olabirliği, kimliksizliği, akıldışılığı çağrıştırırken bir yandan da toplumsal cinsiyet kimliğinin reddini vurgular. Nitekim öykü kişinin bir ismi de yoktur. Dolayısıyla hem herkes hem hiç kimse gibidir. İmsiz bir kişi olarak, kendisine herhangi bir kültürel, dini, milli veyahut toplumsal cinsiyet değeri yüklenmemiştir. Beyaz kadın mantosu da bu aykırılığı, uyumsuzluğu pekiştirici bir rolle öyküye dahil olur ve öykünün devamı da bu çerçevede ilerler. Burada eşyanın iletişim işlevi de devreye girmektedir.

Eşyalar, aynı zamanda bireyle diğerleri arasında yer almakta ve bu anlamda bizi diğerlerinden ayıran bir engel, iletişimi durduran bir duvar olmaktadır. Bu ara konumları dolayısıyla eşyalar sadece bir engel olarak değil, bizi diğerlerine bağlayan bir köprü ya da vasıta olarak da görülebilirler. İnsanlararası iletişim açısından paradoksal olarak bir yandan kişiyi diğerlerinden soyutlayan, ayıran bir araç, öte yandan dış dünyaya açılan bir pencere... (Bilgin, 2012, s. 25).

Öyküdeki beyaz kadın mantosu da bu iletişim işlevinde kişiyle toplum arasında bir köprü olmaktan ziyade bir duvar olarak konumlandırılır. Beyaz mantoyla birlikte daha da marjinal bir görüntüye kavuşan öykü kişisi, toplumca kabul görmez, alay edilir, tacize uğrar, sömürülür, ayırıştırılır. Toplum bir yandan “onu nasıl karşılamak gerektiğini” (Atay, 2007, s. 16) bilmezken bir yandan da onu yabancı bir turist sanar.

Hareketsiz, ifadesiz öylece durduğu için önce ona yaklaşmadılar. En çok konuşulan yabancı dilden bildikleri birkaç kelimeyi onun üstünde deneyenler çıktı. ‘Bu adam turist değil’ dedi birisi. ‘Kendini yutturmaya çalışıyor.’ Bir başkası da yabancı dilden bir küfürle yokladı onu. Karşılık alınmadı. Cebinden Amerikan sigaraları görünen bir tombalacı ‘Yok yahu, bu herif İngiliz,’ dedi (Atay, 2007, s. 17).

Böylece beyaz manto kurgu içerisindeki işlevini yerine getirir ve kişiyi tam anlamıyla bir yabancıya, kimliksiz, belirsiz bir kişiye dönüştürür. Özellikle de verilmiş kimliklere karşı bir duruşu imleyen beyaz manto, “dilencinin elinde, toplumsal düzene karşı çekilmiş bir isyan bayrağıdır adeta” (Güngör, 2018, s. 184). Çünkü öykü kişinin erkek olarak beyaz bir kadın mantosunu tercih etmesi, toplumsal temsilin dışında bir harekettir. Eşyalar, kültürel ve sembolik değer ve anlamlarıyla kişileri çeşitli gruplara dahil ederken aynı zamanda da bazı gruplarında dışında tutar. Eşyayı toplumsal bağlam içerisinde ve toplumsallaşma sürecinde önemli kılan noktada burada yatmaktadır. Nitekim “nesnelere kültürün bazı veçhelerini temsil ya da sembolize eder ve bir toplumun ya da toplumsal grubun üyeleri tarafından tanındıkları için kültürel ağırlığa sahiptir. Dolayısıyla nesnelere toplum içinde temsil gücüne sahiptirler ve toplum içinde değer bulurlar” (Woodward, 2016, s. 42). Öykünün devamında da beyaz kadın mantosu giyen adamın toplumca dışlanması, ötekileştirilmesi, komik görülmesi de eşyanın kültürel ve toplumsal bağlamıyla ilgilidir. Toplum, bu durumu yadırgar, kabullenmez. Onu ya bir yabancı gibi ya da aklını yitirmiş bir deli olarak tanımlar ve kamusal alanın dışında tutmaya çalışır. Öykü içerisinde bu yaklaşımın en açık gösterimi *Beyaz Mantolu Adam*'ın vitrin mankeni olarak kullanılmasıdır.

Tezgâhtarla birlikte bir süre çevresinde dolaşarak ondan ne yapabileceklerini düşündüler. ... ‘Manken’ dedi şişman dükkancı gene, başka söz bulamadığı için. Bir süre tezgâhtarla birlikte söylendiler. ‘Manken, manken’ diye ve çok sonra akıl ettiler onu manken olarak kullanmayı. Bir sürede ‘Canlı manken!’ diye bağırıldılar sevinçle. ... ‘Kollarımı açalım’ dedi patron. ‘Vitrini doldursun.’ ‘Yorulur kollarını oynatıp durur.’ Naylon iplerle tavana asmaya karar verdiler sonunda kolları. Bir kolu ileri uzattılar, bağladılar ve ipi vitrinin üstündeki bir çiviye tutturdular (Atay, 2007, s. 19).

Beyaz mantosuyla ayrıksı görünen adamın kollarından çivilere tutturulması ilk bakışta çarmpiha gerilmiş İsa figürünü çağrıştırır. Yıldız Ecevit de bu sembolik görünüm üzerinden *Beyaz Mantolu Adam*’ı “O bir tür İsa’dır; bir tutunamayan ikonudur.” (Ecevit, 2021, s. 479) diyerek değerlendirmiştir. *Beyaz Mantolu Adam*, üzerine giydiği kadın mantosuyla toplumun kabul ettiği kültürel yaşamın dışına çıkmış, toplum da onu yabancılaştırarak cezalandırmış, hatta onu metalaştırarak kullanmıştır. Bu noktada eşya, bireyle toplum arasındaki uyumsuzluğun, yabancılaşmanın göstergesi olmuştur. Çünkü “Bir toplumun parçası olan bütün nesnelere bir anlamı vardır.” (Barthes, 1993, s. 166) ve beyaz kadın mantosu anlamının dışında kullanılarak toplum karşıtlığının simgesi hâline dönüşür.

Kişi-toplum-eşya üçgeninde öykülere baktığımızda Csikszentmihalyi ve Halton’ın *The Meaning of Things, Domestic Symbols and the Self* (Eşyanın Anlamı: Eysel Simgeler ve Benlik) kitabındaki teori bu hususta dikkat çeker.

Yazarlara göre insanın kendisiyle, diğer insanlarla ve evrenle ilişkileri iki şekilde gerçekleşebilir: Farklılaşma ve bütünleşme. Bu doğrultuda benlik sembelleri olan nesnelere; sahiplerinin biricik özelliklerini, yeteneklerini ve diğerlerine üstünlüğünü yansıtıyor olabilir. Bu örneklerde nesnelere farklılaştırma işlevi görürler, sahiplerinin bireyselliklerini vurgulayarak onları toplumsal bağlarından ayırırlar (38). Ya da nesnelere sahipleri ve diğerleri arasındaki benzerlikleri temsil edebilirler: ortak miras, din, etnik köken veya yaşam tarzı gibi (Aktaran, Uçar, 2012, s. 41-42).

Bu çerçevede eşyaların toplumsal bütünleşme sembelleri olarak kullanımı dikkate alındığında *Monte Kristo* öyküsünde bütünleşme söz konusuysa *Beyaz Mantolu Adam* da farklılaşma ön plandadır. Farklı izleklere gönderme yapılmış olsa da iki öyküde de karakter-eşya, eşya-toplum ilişkisinin işleyişi örneklendirilmiş, eşyaya kurguda aktif rol verilmiştir. Böylece eşya anlamsız, pasif bir şey olmanın dışında anlatı içerisinde kimlik, karakter, kişilik gibi olguların göstergeleri olarak işlevsel hâle getirilmiştir.

Sonuç

Kimlik ve eşya bağlamında Nazlı Eray’ın *Monte Kristo* öyküsüyle *Beyaz Mantolu Adam*’ı karşılaştırdığımızda, Nebile’nin dünyasındaki eşyalar onun toplumsal cinsiyet kimliğiyle bütünleştiğini, hatta bu kimliğin kişiliğinin de önüne geçtiğini gösterir. Persona ile bütünleşmiş bir kadının dünyasını, yaşamını anlatma çabası içerisinde eşyalar, toplumsal cinsiyet rollerini fazlasıyla benimsemiş bir kadının düşüncelerinin göstergesi olarak işlevsel kılınmıştır. *Beyaz Mantolu Adam*’da ise eşya kimliksizliği, verili kimliklerin reddedilişini imler. Atay, modernist-postmodernist estetik çerçevesinde eşyayı çoğul okumalara müsait biçimde kullanarak öyküde göreceliği, olasılığı güçlü kılmıştır. Öyküye eşya ile yeni bir boyut kazandırmış, dramatik kurgudaki derinliği de yine eşya ile sağlamıştır. Dolayısıyla öyküdeki sadece bir eşya, beyaz kadın mantosu, bir yandan öyküde yeni anlam katmanları açarken bir yandan da öykü kişisini grotesk bir kişiye dönüştürür. Böylece yabancılaşma, uyumsuzluk, toplum karşıtlığı gibi izleklere de eşya üzerinden okunabilir, alımlanabilir. Nazlı Eray ise bu öyküsünde eşyayı daha klasik düzeyde, doğrudan eşya sahibi kişinin kültürel, sınıfsal ve

cinsiyet olgusuna vurgu yapacak şekilde kullanmıştır. Ortak nokta eşyanın kimlikle olan ilişkisidir ve iki öyküde de eşyalar kimlik olgusuyla ilişkilendirilmiş, kimliğin bileşenlerine gönderme yapacak şekilde kullanılmıştır.

Modern kısa öyküyü geleneksel hikâyeden ayıran faktörlerden birisi de anlatmak, betimlemekten ziyade göstermek, sezdirmek, çağrıştırmaktır. Eşyanın öyküdeki temel rollerinden birisi de bu göstermeyi sağlamaktır. Modern kısa öyküde eşya, düşünceyi, duyguyu, ideolojiyi, kimliği, yabancılığı, psikolojiyi vb. gösteren bir anlatı unsurudur. Bazı metinlerde bu göstermenin de önüne geçerek doğrudan anlatının baş figürü de olduğu görülse de çoğunlukla anlatı kişilerinin çeşitli durumlarını göstermek için kullanılmıştır. İncelenen bu iki öyküde de yine öykü kişilerinin sosyal, kültürel, düşünsel yanlarını göstermek, sezdirmek için kullanıldığı görülmüştür. Başka bir ifadeyle eşya, incelenen öykülerde anlatıya derinlik kazandırmış, anlatılmak istenilen düşüncelerin göstergesi olarak kullanılmıştır.

Kaynaklar

- Atay, O. (2007). *Korkuyu beklerken*. İstanbul: İletişim Yay.
- Barthes, R. (1993). *Göstergebilimsel serüven*. İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Bates, H.E. (2013). *Kısa öykü*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yay.
- Baudrillard, J. (2020). *Nesneler sistemi*. Ankara: Doğu Batı Yay.
- Bilgin, N. (2011). *Eşya ve insan*. İstanbul: Gündoğan Yay.
- Dökmen, Z. (2010). *Toplumsal cinsiyet*. İstanbul: Remzi Kitapevi Yay.
- Ecevit, Y. (2021). *Ben buradayım Oğuz Atay'ın biyografik ve burmaca dünyası*. İstanbul: İletişim Yay.
- Eray, N. (2017). *Ah bayım ah*. İstanbul: Everest Yay.
- Güngör, B. (2018). *Oğuz Atay'ın hikâye kuran nesnelere*. Hikâye Kuran Nesnelere, Editörler: Cüneyt İssı-Tuncay Bolat, Ankara: Hece Yay.
- Jung, C.G. (2016). *Analitik psikoloji*. İstanbul: Payel Yay.
- Karaçengel, E. ve Şahin, Z. (2021). Toplumsal cinsiyet bağlamında Sevgili Arsız Ölüm, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, sayı: 10/2, s: 578-593.
- Köysüren, Ç. (2013). *Kültürel ve dini algıda toplumsal cinsiyet*. İstanbul: Sentez Yay.
- Parla, J.ve Irzık, S. (2020). *Kadınlar dile düşünce*. İstanbul: İletişim Yay.
- Polat, M. E. (2017). Nazlı Eray'ın Kadın tohumu öyküsünün feminist edebiyat eleştirisiyle incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, Sayı: 6/3, s. 1507-1519.
- Uçar, A. (2012). *Teselliyi eşyada aramak: Türkçe romanda nesnelere*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Bilkent Üniversitesi.
- Woodward, I. (2016). *Maddi kültürü anlamak*. İstanbul: İş Bankası Yay.
- Yazıcı, N. (2017). Kurmaca anlatıda kahramanın sunumu: metinleştirme stratejisi olarak gönderim ve eksiltme. *Türk Bilig*, 2017/34: s. 117-134.

Extended Abstract

As material cultural elements, objects are the basic elements of both the real world and the fictional world. Things can be used in the real world for production, consumption, decoration, protection, shelter, transportation, communication, etc. used for many different purposes, such as Therefore, the existence of goods is in question in almost every moment of human life. The use of things in such a wide area, on the one hand, laid the groundwork for relations networks such as things and people, things and society, things and culture, and on the other hand, they made things an object of study for the humanities. Today, different disciplines such as history, sociology, psychology, anthropology, criminology, semiology examine objects, and objects are used in human and social studies.

Since the rapidity and diversity in the production and consumption of goods in the modern industrial age have also affected human life, one of the ways to describe and understand modern man has been his relationship with goods. In this sense, things have been studied by disciplines such as sociology, psychology, phenomenology, semiotics, literature, philosophy, and things have been examined in different contexts such as personality, identity, socialization, gender, class, status. Objectives such as defining and classifying objects and determining their place in the world of society and individuals have been among the main objectives of these studies. In literary studies, the relationship between goods and literature has recently begun to be questioned, and approaches to the function of objects in fictional narratives have gained importance with modern art and literature movements. Various studies have been carried out on classical period works as well as modern genres such as novels, short stories and poems. The common point of literary studies is about the function of the objects in the narrative. The aim of this article is to determine the functional use of the item in the contemporary story. For this purpose, Nazlı Eray's *Monte Cristo* story and Oğuz Atay's *Beyaz Mantolu Adam* were deemed worthy of examination. As a result of reading the stories, it was determined that the item was used as an identity indicator and as images that would refer to various themes related to identity. Therefore, in the article, inferences were made about the use of things in the contemporary story by focusing on the item-identity relationship.

Oğuz Atay's story *Beyaz Mantolu Adam* is one of the most well-known, studied and widely evaluated stories of the author. The first story of Atay's book "Waiting for Fear", *The Man in a White Coat*, is the story of a man trying to exist alone, estranged, with his contradictory attitudes, with his silence, failure, and lack of money. The protagonist of the *Monte Cristo* story is a woman named Nebile. The story takes shape when he listens to the voices coming from the next apartment to escape his unhappy home and family life. Nebile, who thinks that there is a happy life in line with the sounds coming from the next apartment, starts digging the wall of the next apartment with a broken fork. Finally, a hole is made in the wall and Nebile goes to the next apartment and begins to have a secret relationship with the man there.

When we compare Nazlı Eray's story with *Man in a White Coat* in the context of identity and possessions, the things in Nebile's world show that she integrates with her gender identity and even surpasses her personality, while in *The Man in White Coat*, the lack of identity of things indicates the rejection of given identities. Within the framework of modernist-postmodernist aesthetics, Atay uses things in a way that is suitable for plural readings. Therefore, only one item in the story, the white woman's coat, opens new layers of meaning in the story, while turning the story person into a grotesque person. Nazlı Eray, on the other hand, used the goods at a more classical level in this story, directly emphasizing the cultural, class and gender phenomenon of the person who owns the goods. The common point is the relationship of the goods with the identity, and in both stories, the objects are associated with the identity phenomenon and used to refer to the components of the identity.

One of the factors that distinguishes the modern short story from the traditional story is to tell, to show, to suggest, to evoke rather than to describe. One of the main roles of the item in the story is to provide this display. In the modern story, things represent thought, emotion, ideology, identity, foreignness, psychology, etc. is a narrative element. Although it is seen that he is the main figure of the narrative by avoiding this representation in some texts, it is mostly used to show the various situations of the narrators. In these two stories examined, it was seen that it was used to show the social, cultural and intellectual aspects of the story characters and to make them feel. In other words, the object has added depth to the narrative in the analyzed stories and has been used as an indicator of the thoughts that are wanted to be told.